

Små sosiale skiller i barn og unges mediebruk

Det er ingen klare indikasjoner på at mediebruken blant barn og unge er sterkt medvirkende til å opprettholde sosial ulikhet. Likevel er det slik at barn av foreldre med høy utdanning og yrkesstatus bruker radio og trykte medier noe mer enn andre barn og unge. De er også mer aktive brukere av de nye mediene, slik som pc og Internett.

Massemedier er kilde både til kunnskap, kulturelle opplevelser og underholdning – både til spenning og avslapning. Mediene er viktige kilder for det bildet vi danner oss av hendelsene i samfunnet. Men mediene kan også ha en tendens til å stjele tid fra andre og kanskje viktigere aktiviteter. De ulike medienes form og innhold kan ha forskjellig betydning i denne sammenhengen. For eksempel kan aviser og bøker, radio og fjernsyn spille ulike roller i folks dagligliv.

Odd Frank Vaage

Vi skal her se nærmere på barn og unges massemediebruk. Deres bruk av mediene kan ha sammenheng med flere faktorer, slik som interesse og motivasjon. Vi skal i denne sammenhengen se bort fra det rent individuelle. I stedet legger vi vekt på noen sosiale sammenhenger og ser derfor på mediebruken deres i forhold til foreldrenes yrkesstatus, inntekt og utdanning. Er det slik at mediebruken i vårt høyteknologiske samfunn er felles for alle barn og unge uansett sosial tilhørighet og rang? Eller er det sosiale skiller i bruken av medier som kan ha betydning for kunnskap og innsikt?

Nærmere bestemt skal vi se på barn og unge i alderen 9-19 år og deres bruk av ulike massemedier i lys av deres sosiale bakgrunn. Det gjør vi ved å trekke fram hovedinntektstakers yrke og utdanning og husholdningsinntekten i forhold til antall personer i husholdningen (se boks om datagrunnlag).

Tre mål for sosial status

Umiddelbart kan det se ut som om disse tre målene for sosial status er sammenfallende ved at de som har høyere utdanning, har høy inntekt og befinner seg i yrkesgruppe 1-3. Dette er bare delvis riktig. 35 prosent av dem som befinner seg i yrkesgruppe 1-3 har ikke høyere utdanning. Dessuten er det slik at 50 prosent av dem som har lav inntekt, det vil si under 250 000 kroner per husholdningsmedlem per år befinner seg i yrkesgruppe 1-3 og bare 50 prosent av dem som har høy inntekt har høyere utdanning. Det er altså slik at disse tre målene viser status på noe forskjellig måte.

Massemediene brukes på mange måter, og innholdet kan ha ulik betydning for den enkelte seer, lytter eller leser. Vi skal her ser på hvor mange som bruker de ulike mediene, tiden de bruker på dem og i noen grad hvilke typer innhold som foretrekkes.

Boklesing og høy sosial status henger sammen

Bruken av de trykte mediene har endret seg forholdsvis lite de seinere åra, selv om de forsøker å tilpasse seg den endrete mediesituasjonen. I prinsippet har alle en mulig tilgang til slike medier, selv om dårlig økonomi og lang vei til bokhandelen og aviskiosken kan begrense tilgangen.

Odd Frank Vaage er senior statistikkrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for leveårsstatistikk (odd.vaage@ssb.no).

Datagrunnlag

Dataene som brukes i denne artikkelen er hentet fra SSBs Mediebruksundersøkelse 2002. Hovedresultater fra undersøkelsen er lagt fram i Norsk mediebarometer 2002 (SA 57, SSB 2003).

Tre mål på sosiale skiller brukes i denne artikkelen:

Yrkesstatus er basert på Standard for yrkesklassifisering (NOS C 521): Her opereres det med to grupper:

1. Hovedinntektstaker i husholdningen har et yrke innenfor gruppene 1, 2 eller 3, det vil si: Administrative ledere og politikere, akademiske yrker og yrker med kortere høyskole- og universitetsutdanning og teknikere.
2. Hovedinntektstaker i husholdningen har et yrke innenfor gruppene 4-9 det vil si: Kontor- og kundeserviceyrker, salgs-, service- og omsorgsyrker, yrker innenfor jordbruk, skogbruk og fiske, håndverkere og lignende, prosess- og maskinoperatører og transportarbeidere og lignende og yrker uten krav til utdanning.

Inntekt er basert på brutto husholdningsinntekt siste år delt på kvadratroten av antall husholdningsmedlemmer. Dette gjøres for å ta hensyn til husholdningsstørrelsen og fordelene ved at flere personer deler husholdning.

Variabelen er delt i to kategorier:

1. Inntekt under 250 000 kroner.
2. Inntekt på 250 000 kroner eller mer.

Utdanning er også delt i to grupper:

1. Hovedinntektstaker med inntil 12 års utdanning, det vil si på nivå med ungdoms- eller videregående skole.
2. Hovedinntektstaker med mer enn 12 års utdanning, det vil si universitets- eller høyskolenivå.

Tabell 1 viser at det i særlig grad er boklesing som varierer. Barn og unge av foreldre med høy yrkesstatus, med høy utdanning og som bor i husholdninger med høy inntekt, leser i større grad bøker enn dem som plasserer seg lavt på disse målene. Det er også en viss sammenheng mellom foreldres utdanning og barns avis- og tegneserielesing, men disse sammenhengene er noe mer usikre. Det er derimot ingen klare tendenser til at de som har foreldre med høy status, leser flere aviser per dag enn andre.

Mer samlet tid til trykte medier blant høystatusbarn

Sammenlagt tid som brukes til alle trykte massemedier er lengre blant barn og unge av høystatusforeldre enn blant de andre: De med foreldre med høy utdanning, bruker i gjennomsnitt 43 minutter per dag til å leser trykte medier, mens de med foreldre med lav utdanning, bruker 32 minutter, altså nær 25 prosent mindre. Yrkesstatus slår også klart ut i denne sammenheng, men inntekt i mindre grad.

Økonomi har betydning for mottak av satellittsendinger

De aller fleste har fjernsyn hjemme uansett hvilke grupper de befinner seg i. Fjernsyn er i Norge så å si allemannseie. Derimot er det ikke alle som har mulighet til å motta satellittbaserte sendinger, slik som for eksempel TV3. 67 prosent av barn og unge i alderen 9-19 år har tilgang til satellittsendinger. Foreldrenes yrke har ikke noen betydning for denne fordelingen. Derimot har inntekten en viss betydning. Blant personer der

husholdningsinntekten per medlem er under 250 000 kroner, er det 62 prosent som kan motta satellittsendinger. Blant dem med høyere inntekt er andelen 74 prosent. På den annen side er det en mindre andel som kan motta satellittsendinger blant dem med foreldre med høy utdanning enn blant dem med lav utdanning.

Den samme tendensen finner vi for tilgangen til betal-tv, det vil si kanaler som man betaler ekstra for å motta i tillegg til dem som er i de faste pakke- ne som tilbys via kabelanlegg eller satellitt: De som bor i husholdninger

Tabell 1. Andel som leser ulike trykte medier en gjennomsnittsdag, etter foreldres yrke, utdanning og husholdningsinntekt per husholdningsmedlem. Alder 9-19 år. 2002. Prosent

	Yrkesstatus		Utdanning		Husholdningsinntekt per husholdningsmedlem	
	Lav	Høy	Lav	Høy	Lav	Høy
Aviser	55	57	52	59	53	57
Ukeblad	11	16	12	16	13	12
Tegneserier	24	29	25	33	29	29
Tidsskrifter	6	7	7	6	3	8
Bøker	20	28	21	29	24	28
Antall svar	109	156	161	103	115	114

Kilde: Mediebruksundersøkelsen 2002.

med høy inntekt har bedre tilgang til betal-tv enn andre, mens høy utdanning og yrkesstatus blant foreldrene ikke har noen sammenheng med betal-tv-tilgang. Betal-tv-kanalene appellerer altså ikke i samme grad til disse grupperingene.

Verken foreldres yrkesstatus eller utdanning har betydning for om det er videospiller i hjemmet. Andelen er nær 90 prosent. Det er likevel slik at barn og unge i husholdninger med høy inntekt i større grad har videospiller enn dem med lav inntekt. Derimot er det vanskelig å se noen forskjell i tilgangen til DVD-spillere: Uansett sosial bakgrunn har om lag 40 prosent av barn og unge slik spiller hjemme. Totalt sett må vi si at dekningen av visuelle medier er stor i hjemmene til 9-19-åringene.

Nesten alle ser fjernsyn

Fjernsynsseing er svært populært blant de aller fleste barn og unge uansett sosial bakgrunn. Mer enn 90 prosent i alle gruppene ser på fjernsyn en gjennomsnittsdag. Derimot er det en forskjell i tiden de bruker foran skjermen per dag: Barn og unge av lavstatusforeldre bruker mer tid foran skjermen enn dem som har foreldre med høy sosial status. For eksempel bruker de som har foreldre i yrkesgruppe 1-3 i gjennomsnitt 2 timer og 1 minutt på fjernsynsseing per dag, mens de med foreldre i gruppe 4-9 bruker 2 timer og 33 minutter, altså over en halv time mer.

Denne forskjellen finner vi ikke for video-seing. Foreldres yrkesstatus og utdanningsnivå har liten betydning for andelen videoseere per dag, men høy inntekt betyr en større andel videoseere blant den yngre garde i husholdningen.

Mest tv-serier for alle

Tv-serier er den type program som alle barn og unge i størst grad ser på uansett foreldres bakgrunn. Den største forskjellen finner vi mellom dem som bor i husholdninger med høy inntekt i forhold til lav. I den første kategorien er det 47 prosent som ser på tv-serier per dag, mens andelen er 60 prosent i den siste kategorien. Foreldres utdanning ser ut til å ha liten betydning i den sammenheng.

Etter tv-seriene er det spille- og tv-filmene som fanger mest interesse blant barn og unge. Det er et nokså tydelig trekk at de som har foreldre med lav yrkes- og utdanningsstatus, og der hvor inntekten er lav, i større grad ser på



Etter tv-seriene er det spille- og tv-filmene som fanger mest interesse blant barn og unge.

Tabell 2. Andel som ser på noen ulike fjernsynsprogram en gjennomsnittsdag, etter foreldres yrke, utdanning og husholdningsinntekt per husholdningsmedlem. Alder 9-19 år. 2002. Prosent

	Yrkesstatus		Utdanning		Husholdningsinntekt per husholdningsmedlem	
	Lav	Høy	Lav	Høy	Lav	Høy
Tv-serier	57	51	54	52	60	47
Spille-/tv-filmer	28	22	26	22	28	20
Underholdnings-program	22	26	21	28	24	22
Nyheter	24	19	21	24	20	18
Sport	16	17	12	21	15	20
Popmusikkprogram	11	12	11	12	9	17

Kilde: Mediebruksundersøkelsen 2002.



Så godt som alle, uansett sosial status, har cd-spiller hjemme (99 prosent).

slike filmer enn andre. 28 prosent av dem som bor i husholdninger med lav inntekt, ser slike filmer per dag, men andelen er 20 prosent blant dem med høy inntekt. For underholdningsprogrammene, slik som de studioproduserte programmene på fredager og lørdager, er det omvendt. De har flest seere blant barn av høystatusforeldre.

I befolkningen som helhet er det nyheter og nyhetsmagasin i fjernsynet som flest får med seg i løpet av dagen. Slik er det ikke for barn og unge. Blant dem er det rundt 20 prosent som ser på tv-nyheter per dag, og det er nokså liten forskjell mellom de ulike statuskategoriene. Sports-programmene blir mest sett av dem som har foreldre med høy utdanning. Høy yrkesstatus og inntekt har derimot ikke noen klar sammenheng med det å se på sportssendingene. Selv om popmusikkprogrammene er nokså like populære uansett sosial bakgrunn, er andelen som ser på slike program høyest blant dem som bor i husholdninger med høy inntekt. Dette kan muligens henge sammen med at spesialkanalene med popmusikk, slik som MTV, formidles via satellitt-kanaler. Som vi allerede har sett, er disse kanalene best tilgjengelig for de barn og unge som til hører husholdninger med høy inntekt.

"Alle" har cd-spiller

Det nyeste mediet på musikkavspillingsfronten er compact disc (cd) og miniutgaven av denne, såkalt minidisc. Så godt som alle, uansett sosial status, har cd-spiller hjemme (99 prosent). Minidisc-spiller er derimot noe ujevnt fordelt. Blant barn av høystatus yrkesgrupper er det 40 prosent som har minidisc-spiller. Blant barn av lavstatus yrkesgrupper er andelen 31 prosent. Forskjellen er særlig stor mellom inntektsgruppene: Mens 29 prosent av dem som er i lavinntektsgruppen har minidisc-spiller, er andelen 47 prosent blant høyinntektsgruppen.

Tabell 3. Andel som hører på radio og plater/kassetter/cd-er en gjennomsnittsdag, etter foreldres yrke, utdanning og husholdningsinntekt per husholdningsmedlem. Alder 9-19 år. 2002. Prosent

	Yrkesstatus		Utdanning		Husholdningsinntekt per husholdningsmedlem	
	Lav	Høy	Lav	Høy	Lav	Høy
Radio	32	43	32	45	39	32
Plater/kassetter/CD	72	68	71	68	70	68

Kilde: Mediebruksundersøkelsen 2002.

Mer radiolytting i høystatusfamilier

Barn og unge hører i mindre grad på radio enn befolkningen generelt. Og radiolytting har klar sammenheng med foreldres sosiale status. Blant dem som har foreldre med lav utdanning, er det 32 prosent som hører på radio per dag. Har foreldrene høy utdanning, er andelen 45 prosent.

Popmusikk i radio minst blant høystatusbarn

Det er tre programtyper som peker seg ut som barn og unge lytter på: Program med popmusikk, underholdning og nyheter. Blant radiolytterne er det langt over halvparten som hører på popmusikk-program per dag, men helst blant barn og unge av foreldre med lav sosial status. 59 prosent av de radiolytterne som er barn av foreldre med høystatusyrker, hører på slike program. Blant

Tabell 4. Hjemme-pc-brukere fordelt på ulike typer pc-bruk gjennomsnittsdag etter foreldres yrke, utdanning og husholdningsinntekt per husholdningsmedlem. Alder 9-19 år. 2002. Prosent

	Yrkesstatus		Utdanning		Husholdningsinntekt per husholdningsmedlem	
	Lav	Høy	Lav	Høy	Lav	Høy
Daglig arbeid	0	8	3	7	2	4
Underholdning/spill	67	76	68	76	71	76
Utdanning	30	29	30	30	31	23
Hjelpemiddel til hjem/fritid	14	23	22	19	18	15

Kilde: Mediebruksundersøkelsen 2002.

dem med foreldre i lavstatusyrker er andelen 70 prosent. Dette forholdet gjelder også underholdningsprogram.

Derimot er forholdet annerledes for nyhetsprogrammene. Det er helt tydelig at barn av foreldre med høy-statusyrker og høyere utdanning, i større grad hører på nyhetsprogram. 28 prosent av radiolytterne som har foreldre med høy utdanning, hører på nyhetsprogram per dag, mens andelen er 18 prosent blant dem med foreldre som har lav utdanning.

Nesten alle har pc hjemme

Selv om mer enn 90 prosent av alle barn og unge uansett sosial bakgrunn har tilgang til pc hjemme, er likevel andelen enda høyere blant dem som har foreldre med høy yrkesstatus, utdanning og hvor husholdsinntekten er høy, det vil si nær 100 prosent. Uansett sosial bakgrunn har omtrent to av tre barn og unge elektronisk spill hjemme.

Mer bruk av pc hjemme blant høystatusbarn

Det er en langt større andel av dem som har foreldre med høy yrkesstatus og utdanning som bruker hjemme-pc per dag enn dem med foreldre som har lav yrkesstatus og utdanning. Mens 51 prosent av dem som har foreldre med høy utdanning, bruker pc hjemme per dag, er andelen bare 39 prosent blant barn av foreldre med lav utdanning. Derimot er det ikke noen positiv sammenheng mellom hjemme-pc-bruk og inntekt, snarere det motsatte. Bruk av elektronisk spill er derimot nokså jevnt fordelt, med en andel på i underkant av 20 prosent per dag.

Uansett bakgrunn bruker mer enn to av tre barn og unge hjemme-pc-en til spill og annen underholdning per dag. Barn av høystatusforeldre bruker pc-en i noe større grad til dette formålet enn andre gjør. Dette ser også ut til å gjelde pc-bruk til daglig arbeid i hjemmet, selv om det er få som bruker pc-en til dette uansett sosial gruppetilhørighet.

Bruk av hjemme-pc-en til utdanning og som hjelpemiddel til hjem eller fritidsaktiviteter, er derimot ganske jevnt fordelt mellom de ulike gruppene uansett bakgrunn.

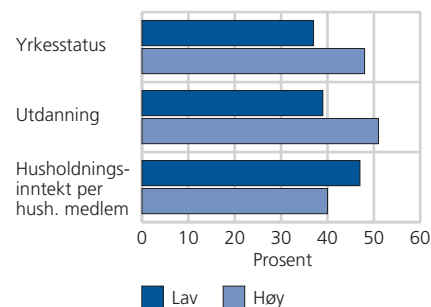
Mobiltelefon mest blant barn av foreldre med lav utdanning

De nye kommunikasjonskanalene som har utviklet seg i de seineste 5-10 åra, er ikke jevnt fordelt mellom de ulike statusgruppene. Tilgangen til Internett hjemme er større blant barn og unge med foreldre som har høy yrkesstatus, høy utdanning og høy inntekt. Mobiltelefonen er derimot fordelt på en annen måte: her er det slik at de som har foreldre med lav yrkesstatus og utdanning i større grad har egen mobiltelefon. God økonomi er likevel også i dette tilfelle en positiv faktor.

Høy sosial status og Internettbruk henger sammen

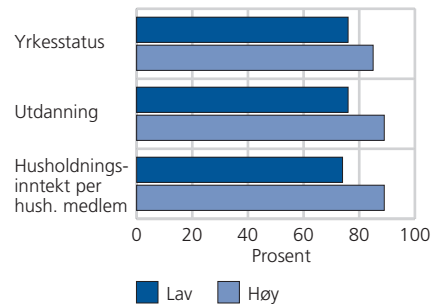
Vi finner noe av det samme bildet igjen i bruken av disse kommunikasjonsmidlene. Det er barn av foreldre med høy yrkesstatus og utdanning som i størst grad benytter seg av Internett. Bruk av mobiltelefon til private formål er derimot i mindre grad knyttet til foreldrenes sosiale status. Det ser ut til at når foreldrene har høy utdanning, er barnas mobiltelefonbruk mindre enn når foreldrene har lav utdanning.

Figur 1. Andel som bruker pc en gjennomsnittsdag, etter foreldres yrke, utdanning og husholdningsinntekt per husholdningsmedlem. Alder 9-19 år. 2002. Prosent



Kilde: Mediebruksundersøkelsen 2002.

Figur 2. Andel som har tilgang til Internett hjemme, etter foreldres yrke, utdanning og husholdningsinntekt per husholdningsmedlem. Alder 9-19 år. 2002. Prosent



Kilde: Mediebruksundersøkelsen 2002.

Tabell 5. Andel som bruker Internett og mobiltelefon privat en gjennomsnittsdag, etter foreldres yrke, utdanning og husholdningsinntekt per husholdningsmedlem. Alder 9-19 år. 2002. Prosent

	Yrkesstatus		Utdanning		Husholdningsinntekt per husholdningsmedlem	
	Lav	Høy	Lav	Høy	Lav	Høy
Internett	24	37	27	38	31	27
Mobiltelefon	40	43	45	34	36	40

Kilde: Mediebruksundersøkelsen 2002.

Tabell 6. Andel som bruker Internett i ulike sammenhenger per uke, etter foreldres yrke, utdanning og husholdningsinntekt per husholdningsmedlem. Alder 9-19 år. 2002. Prosent

	Yrkesstatus		Utdanning		Husholdningsinntekt per husholdningsmedlem	
	Lav	Høy	Lav	Høy	Lav	Høy
Internett totalt	47	60	52	59	52	55
Internett i arbeid	1	7	3	5	3	3
Internett i utdanning	22	27	26	23	23	23
Internett privat	37	52	41	53	42	45
E-post	29	35	29	37	30	30

Kilde: Mediebruksundersøkelsen 2002.

Den mer spesifikk bruken av Internett viser at det særlig er i privat bruk av Internett og e-post at det sosiale skillet er størst. Mens 52 prosent blant barn av foreldre med høy yrkesstatus bruker Internett privat i løpet av en uke, er andelen 37 prosent blant dem med foreldre som ikke har høystatusyrker. Og 37 prosent blant barn av foreldre med høy utdanning bruker e-post i løpet av en uke, mens det gjelder 29 prosent av dem med foreldre som har lav utdanning.

De sosiale skillene gjelder både gutter og jenter

Vi har hittil sett på aldersgruppen 9-19 år samlet. Gjelder disse forskjellene vi har funnet både for gutter og jenter? I stor grad ser det sånn ut. Det er for eksempel slik at tid brukt på trykte medier per dag er 38 minutter blant gutter og 48 minutter blant jenter der foreldrene har høyere utdanning. Blant dem med foreld-

re som har lav utdanning, er tiden 31 minutter for gutter og 33 minutter for jenter.

I boklesingen spesielt kommer skillet til syne blant begge kjønn. Andelen boklesere blant dem som har foreldre med høy utdanning, er 21 prosent for guttene og 37 prosent for jentene. Blant barn av foreldre med lav utdanning er andelen boklesere 14 prosent for guttene og 29 prosent for jentene.

Det er også en klar tendens til at barn uansett kjønn bruker mindre tid foran tv-skjermen og hører mer på radio hvis foreldrene har høy yrkesstatus og utdanning enn hvis de ikke har det.

Det er også tydelig at Internettbruken både blant gutter og jenter er høyere blant dem med foreldre som har høy utdanning enn blant dem med foreldre som har lav utdanning. Det er likevel slik at den sosiale forskjellen vi finner i hjemme-pc-bruk i først rekke gjelder gutter.

Ingen massiv kunnskapskløft

Det er vanskelig å trekke noen entydig og sikker konklusjon fra disse resultatene. Det er ingen klare indikasjoner på at mediebruken i de ulike gruppene skulle føre til noen massiv reproduksjon av sosial ulikhet. Likevel kan vi se en tendens til at barn av foreldre med høy utdanning og yrkesstatus mer enn andre barn og unge, bruker radio og trykte medier. Dette er medier som i noe større grad enn andre formidler kunnskap og informasjon, samtidig er denne barne- og ungdomsgruppen også mer aktive i bruken av de nye mediene, slik som pc og Internett.